

WWJMRD 2018; 4(5): 243-245
www.wwjmr.com
International Journal Peer
Reviewed Journal Refereed
Journal Indexed Journal UGC
Approved Journal Impact
Factor MJIF: 4.25 E-ISSN:
2454-6615

विश्वास गोरखनाथ वळवी
(संशोधक विद्यार्थी)
कबचौ उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ
जळगाव (महाराष्ट्र)

Correspondence:
विश्वास गोरखनाथ वळवी
(संशोधक विद्यार्थी)
कबचौ उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ
जळगाव (महाराष्ट्र)

“विविध धर्म आणि त्यांचे स्वरूप”

विश्वास गोरखनाथ वळवी

Abstract

There are seven major religions in the world today and Christianity is the number one and fastest growing religion. Although the principles and doctrines of each religion are different, only good things are taught in each religion. The word dharma is derived from the root dhru, which means 'to hold', which means to follow the thoughts or principles of a particular person, and the word dharma is derived from the Latin word 'religio'. It means 'to be bound by duty, to be bound, to be close to ideological principles.' As a writer, I would define religion as, "Religion is the truth that binds man to God." 4 Although the principles of religion in modern times are not the same in different religions, the basis of religion is based on truth. Only its appearance can be different. The principles or values of any religion are the basic tenets of that religion.

Keywords: Religion, Principles, Christianity, Buddhism

प्रस्तावना

आज जगात सात प्रमुख धर्म असून ख्रिश्चन धर्म हा प्रथम क्रमांकावर आणि झपाट्याने वाढत जाणारा धर्म आहे. प्रत्येक धर्मातील तत्वे आणि सिद्धांत हि वेगवेगळी असली तरी प्रत्येक धर्मात चांगल्या गोष्टीच शिकविल्या जातात. धर्म हा शब्द ध्रु या धातूपासून तयार झाला असून त्याचा अर्थ 'धारण करणे' म्हणजे विशिष्ट व्यक्तीच्या विचार अथवा सिद्धांतावर चालणे, वावरणे होय तसेच धर्म हा शब्द लॅटिन भाषेतील 'रिलिजिओ' या शब्दापासून तयार झालेला आहे. त्याचा अर्थ 'कर्तव्यबंध असणे, बांधून ठेवणे, वैचारिक तत्वांशी घनिष्ठता टिकवून ठेवणे होय.'

मराठी विश्वकोशामध्ये धर्माची व्याख्या अशी विषद केलेली आहे, "निसर्गातील, अत्यंत पवित्र, संपूर्ण मानवी भवितव्याशी संबंध जीवन व विश्व अथवा निसर्ग यांची नियंत्रक अशा अलौकिक शक्तीवर (किंवा अशा शक्तीवर) माणसाची श्रद्धा असणे, त्या शक्तीचा (वा शक्तीच्या) स्वतःशी अनुकूल पवित्र व घनिष्ठ संबंध स्थायिक करणारी वैयक्तिक अथवा सामाजिक मनप्रवृत्ती व त्यातून निघणारी आचरणाची पद्धत म्हणजे धर्म (रिलीजन) होय आणि त्या शक्तीशी (वा शक्तीशी) प्रतिकूल मनप्रवृत्ती व आचरण म्हणजे अधर्म होय."^१ धर्म हा अलौकिक असून नैसर्गिक घटकांवर आधारलेला आहे. ज्या घटना फक्त काही विशिष्ट लोक अथवा घटकच करू शकतात. त्यामुळे समाजात आज अनेक विचारवंत आणि पंथ अस्तित्वात आलेले आहे. वेबस्टर डिक्शनरीत धर्माची व्याख्या अशी सांगितलेली आहे, "A strong belief in a super natural power of powers that control human destiny"^२ धर्म हि एक संकल्पना असून ती मोठी शक्ती आहे, ज्या शक्तीचा आज संपूर्ण मानवजातीवर आधिपत्य असून ती संपूर्ण विश्वाचे आणि विचारप्रणालीचे संचालन करते. स्वाती विवेकानंद म्हणतात,

"Religion is the Manifestation of the divinity already within man and to the question of what from thus manifestation of divinity takes, the answer as in consciousness."^३

आधुनिक समाज हा सर्वात सुज्ञ समाज आहे आणि त्याला सदसदविवेकभाव समजतो आणि येथेच सत्य आणि असत्याचा द्वंद चालत असतो. विवेक ज्या धर्मतत्वाना चालण्यासाठी प्रेरित करतो, मनुष्य त्या धर्मतत्वांकडे वाहवत जाऊन कार्यशील होतो.

एक लेखक म्हणून मी धर्माची व्याख्या अशी करेन, "मनुष्याला देवाशी बांधून ठेवणारी सत्यतत्वे म्हणजे धर्म होय."^४ आधुनिक काळात धर्माची धर्मतत्वे वेगवेगळ्या धर्मात समान नसली तरी धर्माचा आधार हा सत्यतेवर आधारलेला आसतो. फक्त त्याचे स्वरूप वेगळे असू शकतात. कोणत्याही धर्माची धर्मतत्वे अथवा मुल्ये हीच त्या धर्मातील मूळ आधारतत्वे असतात

१.१ हिंदू धर्म :

हिंदू धर्म म्हणजे काय, हे समजून घेण्याअगोदर आपल्याला हिंदू धर्माची धर्ममुल्ये समजून घेणे अगत्याचे आहे आणि या धर्म मूल्यांच्या मुळाशी वेद, गीता आणि मनुस्मृती इत्यादी ग्रंथ आहेत. लक्ष्मणशास्त्री जोशी म्हणतात, "हिंदू धर्म हा बहुरूपी आणि परस्परविरोधी प्रवृत्तीचे संमिश्रण होऊन बनलेला आहे. या धर्माच्या दोन बाजू आहेत. विशिष्ट प्रकारचा सामाजिक चालीरीती किंवा समान रचनेचे विशिष्ट कायदे हि याची सर्वात प्रमुख अशी बाजू आहे आणि परस्परविरोधी अनेक पारमार्थिक संप्रदाय हि त्यांची दुसरी प्रमुख बाजू होय."^५ आज हिंदू समाज आपल्या विशिष्ट परंपरावादी संस्कृतीशी जुळून आहे आणि हि परंपरावादी मूल्येच हिंदू धर्माची ओळख करून देतात. हिंदू धर्म हा वेगवेगळ्या सांप्रदायांनी भरलेला असून त्यात थोड्याफार प्रमाणात वेगळेपण दिसत असले तरी त्यात एकता दिसून येते. डॉ.सर्वपल्ली राधाकृष्णन हिंदू धर्माबद्दल म्हणतात, "अनेक उपासना मार्ग, विविध उपाययोजना बहुविध धर्मद्रुश्ये यांचा त्यात संग्रह आहे. हा धर्म व्यक्तीनिष्ठ नाही. हा विशिष्ट पंथाचा आग्रह धरीत नाही. हा धर्म अधिकारभेदाने सगळे धर्म संग्राह्य आहेत, असे मानतो."^६ हिंदू धर्मात मूर्तीपूजा हि मान्य आहे. त्यांच्या देवतेचे पूजन हे प्रथम असून हिंदू धर्म कर्मावर आधारलेला धर्म आहे. आधुनिक काळात हिंदू धर्मात आपली प्राचीन मुल्ये जपून ठेवलेली आहे आणि या मूल्यांच्या मुळाशी वेद आहे. त्यामुळे हिंदू धर्माला वेदिक धर्म अथवा सनातन धर्म देखील म्हटले जाते.

१.२ मुस्लीम धर्म :

मुस्लीम धर्म हा जगात ख्रिस्ती धर्मानंतर झपाट्याने वाढणारा दुसरा क्रमांकाचा धर्म आहे. मुस्लीम धर्माची स्थापना इ.स. सहाव्या शतकात अरबास्तानमध्ये महमद पैगंबर यांनी केली. मक्का-मदिना आणि मस्जिद ऑफ काबा हे मुस्लीम धर्माचे मुख्य धार्मिक स्थळे असून अरब राष्ट्रात त्यांची लोकसंख्या जास्त आहे. "इस्लाम या शब्दाचा अर्थ परमेश्वरावर नितांत श्रद्धा, त्याच्या इच्छाचे व आज्ञांचे पालन, ईश्वराला संपूर्ण शरणागती हा होय."^७ महमद पैगंबर आणि पवित्र कुराणावर आधारलेला असा हा धर्म आहे. हदीस, इज्मा, निया यामधून मुस्लीम धर्माची सर्वोच्च धर्मतत्वे प्रदर्शित होतात. मुस्लीम धर्म हा एकेश्वरवादी असून "विशुद्ध एकेश्वरवाद हा इस्लामचा पाया आहे. अद्वैत तत्वज्ञान, मूर्तीपूजा आणि अवतारकल्पना इस्लामला मान्य नाहीत. कुराणात काय करावे आणि काय करू नये, ते सांगितले आहे, याचे अधिक तपशीलवार विवेचन मुहमदांच्या परंपरा, उक्ती आणि कृती वर्णन करणाऱ्या हदिसमध्ये (इस्लामी स्मृतीग्रंथ) दिले आहे. त्यानुसार वर्णन करणे म्हणजेच धर्माचरण किंवा नैतिक जीवन."^८ मुस्लीम धर्मात पवित्रकुराण आणि हदीस या ग्रंथांचा शिक्षणाप्रमाणे आचरण केले जाते. आपल्या भक्तिमय जीवनात एक दिवस कयामतचा दिवस येईल आणि आपल्याला जन्नत प्राप्त होईल, यावर मुस्लीम धर्मीयांची नितांत श्रद्धा आहे.

१.३ बौद्ध धर्म :

बौद्ध धर्म हा विज्ञानवादी धर्म असून जीवन जगण्याच्या विचारधारेतून निर्माण झालेला आहे. इ.स.नाच्या सहाव्या शतकात कर्मकांडाचे अतिक्रमण झाल्यामुळे सामान्य माणसाला केंद्रित अशी विचारधारा गौतम बुद्धाने आपल्या तत्वज्ञानी शिक्षणातून मांडून दिली. स्वातंत्र्य, समता, बंधुता, करुणा, मैत्री इत्यादी मुल्ये त्या शिक्षणाच्या मुळाशी होती. त्रीपटक आणि धम्मावर आधारलेला बौद्ध धर्म आज जगातील वेगवेगळ्या देशात आपल्या

विचारांनी प्रगतीशील आहे. सम्राट अशोकांच्या काळात बौद्ध धर्माच्या प्रचार व प्रसार सर्वाधिक घडून आला. थेरवाद, महायान आणि वज्रयान इत्यादी संप्रदायांच्या माध्यमातून आज चीन, श्रीलंका बरोबरच जगातील २०० देशांत बौद्ध धर्माचे अनुयायी आहेत.

बौद्ध धर्म नास्तिक असून त्यात ईश्वराला स्थान आणि आत्म्याला स्थान नाही. कोणत्याही घटनेमागे कारणे असते. अकारण असे काहिच घडत नाही. नित्य असे काहीच नसते. बदल हा निसर्गाचा नियम आहे. इत्यादी तत्वांवर बौद्ध धर्म आधारलेला आहे. तसेच अष्टांग मार्ग आणि बोधीसत्व बौद्ध धर्मात जीवन जगण्याचे मुख्य मार्ग आहे. एकंदरीत बौद्ध धर्म प्राचीन असला तरी त्यात मूर्तीपूजा, देव, आत्मा, श्रद्धा यांचे स्वरूप दैवी नसून विज्ञाननिष्ठ आहे.

१.४ जैन धर्म :

जैन धर्माची स्थापना तीर्थंकर वर्धमान महावीर यांनी इ.स.नाच्या सहाव्या शतकात केली. जैन धर्म हा अहिंसेवर भर देत असून सृष्टीतील कोणत्याही जीवाचा नाश होऊ नये याचा प्रयत्न ते सतत आपल्या जीवनशैलीतून करीत असतात. तीर्थंकर वर्धमान महावीर यांनी ब्रम्हचर्य घेवून शाल वृक्षाच्या खाली तपश्चर्या केली आणि त्यांना कैवल्यज्ञानाची प्राप्ती झाली. श्वेतांबर आणि दिगंबर या दोन संप्रदायांच्या माध्यमातून भद्रबाहू आणि चंद्रगुप्त मौर्य यांनी जैन धर्माचा प्रचार केला. जैन धर्म जीव, आजीव, ज्ञान, स्यादवाद, तीन गुणव्रते इत्यादी तत्वांवर आधारलेला आहे.

१.५ पारशी धर्म :

पारशी धर्माची स्थापना इ.स.नाच्या सहाव्या शतकात जरदष्ट यांनी इराणमध्ये केली. पारशी धर्म अनेक शतके इराणचा राजधर्म म्हणून ओळखला जात होता. पण रखमानी साम्राज्याच्या ऱ्हासानंतर पारशी धर्माची वाढ खुंटली. "पारशी धर्माची आपली स्वतंत्र अशी विचारप्रणाली आहे. सध्या भारत देशामध्ये जगातील सर्वाधिक पारशी धर्मीय राहतात. पारशी व इराणी हे दोन पारशी धर्माचे सर्वात मोठे संप्रदाय आहेत. अवेस्ता हा पारशी लोकांचा धर्मग्रंथ आहे. जरदष्ट हे पारशी धर्माचे संस्थापक होते. आहुर या नावाने त्यांच्या देवाचा उल्लेख केला जातो. पारशी धर्मांमध्ये अग्नी आणि पाणी या दोन तत्वाना अत्यंत महत्व आहे. त्यांच्या देवाळामध्ये अग्नी प्रज्वलित केलेला असतो. त्या देवाळाना अग्यारी असे म्हणतात."^९

पारशी धर्मांमध्ये देवूळ म्हणजे फायर टेम्पल या अग्नी मंदिरात प्रीस्ट म्हणून दस्तुर म्हणजे Mobed यांची नेमणूक केलेली असते आणि हेच दस्तुर चोवीस तास अग्नी प्रज्वलित करून ठेवतात. अग्नीला विझू देत नाही. पारशी धर्माची लोकसंख्या कमी असली तरी त्यांच्या समाजातील लोक हे उच्चशिक्षित आणि कार्यशील आहे.

१.६ शीख धर्म :

शीख धर्माची स्थापना गुरु नानक यांनी पंधराव्या शतकात पंजाब येथे केली. "शीख या शब्दाचा अर्थ शिष्य असा आहे. संस्कृत, शीख, पाली सिख, पंजाबी सिख (मराठी सिख) अशी शीख या संज्ञेची उत्पत्ती सांगता येते. शीख धर्मानुसार परमेश्वर एक आहे आणि गुरुग्रंथसाहिब हा त्यांचा पवित्र ग्रंथ आहे. आदिग्रंथ गुरुबानी म्हणूनही हा ग्रंथ ओळखला जातो. दहा गुरुंनी आपल्या शीख अनुयायांना आध्यात्मिकतेचा मार्ग दाखवला. गुरु गोविंद सिंग यांनी आपल्यानंतर आपल्या अनुयायांना ग्रंथसाहिबासच गुरुस्थानी

मानावे, असा आदेश दिला. तेव्हापासून या ग्रंथास श्रीगुरुग्रंथसाहिब असे आदरपूर्वक संबोधले जाते.”^{१०}

शीख धर्म एकेश्वरवादि असून त्यांचा मूर्तीपूजेवर विश्वास नाही. मानवाची सेवा करणे, सर्व जाती-धर्मासोबत सहिष्णुता आणि आदराचा व्यवहार ठेवणे, हाच शीख धर्माचा जीवनमार्ग आहे.

संदर्भग्रंथसूची:-

1. www.vishwakosh.marathi.gov.in Date 15/11/2017, Time 10.19 AM
2. www.webstaer.dictionary.org Date 10/02/2017, Time 12.30 PM
3. www.goodreads.com Date 15/11/2017, Time 10.26 AM
4. Vishwas Valvi, Books Writer, Date 15/11/2017.
5. www.vishwakosh.marathi.gov.in Date 15/11/2017, Time 10.59 AM
6. www.vishwakosh.marathi.gov.in Date 15/11/2017, Time 11.00 AM
7. www.vishwakosh.marathi.gov.in Date 11/02/2017, Time 03.10 PM
8. www.vishwakosh.marathi.gov.in Date 10/12/2017, Time 10.15 AM
9. mr.m.wikipedia.org Date 10/02/2018, Time 12.29 PM
10. mr.m.wikipedia.org Date 16/11/2017, Time 10.29 AM